

Vraag 1: Hoe kan Nederland (overheid, bedrijfsleven, sociale ondernemingen, maatschappelijk middenveld, kennisinstellingen) op de thema's voorkomen van conflicten en instabiliteit, opvang in de regio en noodhulp meer resultaten bereiken?

Nederland zou enerzijds kunnen inzetten op het versnellen van de overgang naar een circulaire economie, anderzijds op kennis- en technologieoverdracht.

Wat betreft het versnellen van de overgang naar een circulaire economie: in de huidige lineaire ketens worden grondstoffen gehaald uit ontwikkelingslanden, wordt geproduceerd in lagelonenlanden, wordt geconsumeerd in Europa en wordt afval weggegooid, in Europa of bv China of Afrika. In een circulaire economie worden idealiter geen nieuwe grondstoffen in de economie ingebracht, maar worden producten anders ontworpen, waardoor ze beter gerepareerd en hergebruikt kunnen worden en 'afval' uiteindelijk weer als grondstof wordt hergebruikt.

Veel conflictgebieden hebben mijnen waar wij onze grondstoffen vandaan halen. Dit gaat met veel misstanden gepaard. Inzetten op de circulaire economie zou betekenen dat conflicten en misstanden rondom mijnen kunnen verminderen, omdat er in de toekomst veel minder of geen nieuwe fossiele grondstoffen en mineralen meer nodig zullen zijn.

De andere kant van de medaille is dat er in ontwikkelingslanden een andere economie zal moeten ontstaan, minder afhankelijk van grondstoffenexport. Daarvoor is het relevant dat Nederland kennis en technologie inbrengt voor het ontwikkelen van nieuwe lokale bedrijvigheid, die oplossingen genereert, waarde toevoegt voor lokale problemen en bijdraagt aan een internationaal en regionaal *equal level playing field*. Dit kan door op korte termijn in te zetten op de promotie van de productie van goederen en diensten in de landen van herkomst zelf, in plaats van het slechts exporteren van grondstoffen.

Vraag 2: Hoe kan Nederland (overheid, bedrijfsleven, sociale ondernemingen, maatschappelijk middenveld, kennisinstellingen) de bevolkingsgroei in Afrika het best adresseren en werkgelegenheid onder jongeren in Afrika en het Midden-Oosten stimuleren?

Het hebben van perspectief op welvaart, veiligheid en welzijn in eigen land is essentieel voor het reduceren van migratie. Toenemende economische welvaart, gebaseerd op duurzame groei, sociale stabiliteit en goed onderwijs, is hiervoor noodzakelijk. De inzet van Nederland zou zich moeten richten op economische ontwikkeling en inclusief ondernemerschap, liefst via de lijnen van een circulaire, duurzame en lokale economie. Nederland kan hiervoor kennis en technologie ter beschikking stellen, bijvoorbeeld via capacity building op het gebied van ondernemerschap in de landbouw en in watermanagement. Het creëren van perspectief op welvaart en welzijn voor vrouwen en meisjes is hierbij een specifiek uitgangspunt, omdat de kracht de vrouw als ondernemer in lokale economieën vaak onderbelicht blijft. Dit is bovendien een goede manier om bevolkingsgroei te adresseren. Maar ook de aandacht voor jonge mannen is van belang: perspectief op werk en inkomen zal leiden tot minder conflicten en migratie.

Vraag 3: Welke nieuwe aandachtsgebieden zou het kabinet kunnen identificeren? De middelen zijn beperkt dus we moeten kiezen, daarom ook aan u de vraag: welk aandachtsgebied heeft minder nadruk?

Centraal thema zou moeten zijn: duurzame economische ontwikkeling, gebaseerd op het circulair maken van productie en consumptie. Het opbouwen van de lokale economie, door het creëren van toegevoegde waarde op een product (zo min mogelijk export van laagwaardige producten, laat staan grondstoffen), voor de lokale markt, maar ook het inzetten op een makkelijker maken van handelsrelaties met de buurlanden.

De focus vanuit ontwikkelingssamenwerkingsbeleid zou moeten liggen op het stimuleren van ondernemerschap en een goed ondernemersklimaat. En in een duurzame economie ontwikkelen bedrijven marktoplossingen voor sociale en milieuproblemen. Zo kunnen bedrijven oplossingen bieden voor het aanpassen aan klimaatverandering. Nederland kan dit ondersteunen door het ter beschikking stellen van kennis en technologie die door ondernemers kan worden gebruikt voor nieuwe verdienmodellen.

Tegelijkertijd geldt het credo: schiet met scherp, niet met hagel. Nederland dient zich in de toekomst meer in te zetten op die beleidsterreinen waar zij in uitblinkt en internationaal het verschil kan maken. Dit betekent niet een afname van inzet, maar een intensievere inzet op specifieke terreinen en het verbinden van verschillende thema's. Een voorbeeld zou kunnen zijn om minder gelden te verstrekken aan ontwikkelingssamenwerkingsorganisaties en deze directer te alloceren aan lokale ondernemersorganisaties of bedrijvennetwerken die samenwerking faciliteren tussen Nederlandse en lokale ondernemers in agrotechnologie en watermanagement met daarbij specifieke focus voor duurzaamheid en gender-inclusiviteit. Op deze manier kan er in één project gefocust worden op drie thema's (lokaal ondernemerschap, klimaatadaptatie en inclusiviteit), in plaats van via drie afzonderlijke projecten.

Vraag 4: Welke innovatieve oplossingen kan de Nederlandse overheid, NGO's en het bedrijfsleven stimuleren om 1) CO₂-emissies terug te dringen (klimaatmitigatie) en 2) samenlevingen helpen zich aan te passen aan klimaatverandering (klimaatadaptatie)?

Essentieel hierbij is het ontwikkelen van circulaire businessmodellen. Circulaire businessmodellen zijn essentieel voor het reduceren van CO₂-emissies. Hierbij kan gekeken worden naar methodieken om niet-monetaire zaken (zoals het gebruik van water, land of de uitstoot van CO₂) monetair te maken, zodat meer transparantie ontstaat, en toe te werken naar het hanteren van de reële prijs (*true price*) zodat er een race naar de top voor de reductie van CO₂-uitstoot ontstaat.

Voor klimaatadaptatie zijn innovaties op het gebied van *climate smart agriculture* interessant voor ontwikkelingslanden. Er kan een link worden gelegd tussen het Nederlandse bedrijfsleven uit de topsectoren water, tuinbouw en landbouw en lokaal bedrijfsleven, met als doel opschaling naar macro-economische modellen.

Vraag 5: Waar liggen volgens u kansen om in productie, handel en investeringen vooruitgang te boeken op maatschappelijke uitdagingen op sociaal vlak (zoals betere arbeidsomstandigheden, hogere lonen, extra kansen voor vrouwen en jongeren) of op ecologisch vlak (zoals water, klimaat, biodiversiteit)?

Kansen in ontwikkelingslanden zijn er volop. Stuur een Nederlandse ondernemer met een focus op duurzaamheid en circulaire economie naar een ontwikkelingsland en hij haalt vele mogelijkheden op waarbij geld verdiend kan worden. Zo zijn er overal waar afval geproduceerd wordt (zowel industrieel, biologisch als huishoudafval) kansen voor nieuwe verdienmodellen.

De smog in Delhi ontstaat bijvoorbeeld voor dertig procent door het verbranden van landbouwafval. Het verwaarden van deze afvalstromen in plaats van het verbranden, kan nieuwe producten opleveren:

biologisch afbreekbaar verpakkingsmateriaal, textiel, energie, 'inputs' voor de landbouw, etc. Dit kan in het geval van dit voorbeeld het inkomen van de boer verhogen, nieuwe economische activiteit opleveren, werkgelegenheid bevorderen en ook nog eens het smogprobleem voor een deel oplossen.

MVO Nederland probeert samen met Indiase organisaties, ondersteund door de Nederlandse ambassade in Delhi, dit soort innovatieve samenwerkingen te faciliteren met een online community www.indus-forum.com en offline matchmaking en gezamenlijke business-ontwikkeling.

Vraag 6: Heeft u concrete suggesties voor hoe het kabinet kan bevorderen dat internationale handel en investeringen bijdragen aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen?

Internationale handel en investeringen dragen niet als vanzelf bij aan de Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Het is belangrijk dat verschillende belanghebbenden gezamenlijk tot nieuwe handels- en investeringsrelaties komen, waarbij zij oplossingen realiseren voor de uitdagingen die de SDG's benoemen, gerelateerd aan de specifieke doelen en gerelateerde targets. Dit bij elkaar brengen van verschillende belanghebbenden zou de Nederlandse overheid nog meer moeten en kunnen ondersteunen. Nederland is bij uitstek het land dat weet hoe er samengewerkt en samen gecreëerd kan worden. Nederland moet wel waken voor het altijd willen betrekken van alle belanghebbenden, omdat een samenwerking niet moet verworden tot een onderhandelingsproces (zoals nu bij sommige IMVO-convenanten), maar tot een innovatieproces, waarin onverwachte innovatieve en kansrijke samenwerkingen kunnen ontstaan.

Vraag 7: Met welke innovatieve en creatieve oplossingen en op welke terreinen zou de overheid het bedrijfsleven en kennisinstellingen nog beter kunnen ondersteunen om wereldwijd kennis en kunde te vermarkten?

Belangrijk is dat de overheid procesondersteuning biedt of mogelijk maakt die zorgen dat de hierboven beoogde oplossingen ook daadwerkelijk ontwikkeld en geïmplementeerd kunnen worden. Het tegengaan van versnippering van beleid in Nederland, reductie van het aantal organisaties met vergelijkbare doelen, de samenvoeging van BHOS- en BEB-beleid kan hierbij helpen. Dit schept enerzijds meer duidelijkheid voor zowel bedrijfsleven als maatschappelijk middenveld over de raakvlakken tussen organisaties en ministeries en bevordert anderzijds de effectiviteit van het BZ-beleid.

Vraag 8: Hoe kan het bedrijfsleven en in het bijzonder het MKB op alle noodzakelijke punten beter worden ondersteund in het traject van internationalisering, en op welke markten verdient dit een extra steun in de rug?

Het MKB is in onze ogen beter gepositioneerd om kennis en technologie in een businessmodel onder te brengen dan een grootbedrijf. Midden- en kleinbedrijven zijn bij uitstek goed in het ontwikkelen van nieuwe kennis en technologie. Ze kunnen sneller nieuwe businessmodellen ontwikkelen dan het grootbedrijf en deze sneller in de markt zetten.

Het blijft echter voor een MKB'er nog steeds risicovol om te ondernemen in een ontwikkelingsland. Het is belangrijk dat de Rijksoverheid duurzame marktontwikkeling faciliteert, en ondersteunt bij matchmaking en inrichten van consortia van MKB'ers. Daarnaast is steun nodig voor een 'soft landing'. Daarbij denken wij aan toegang tot een lokaal netwerk van zakelijke dienstverleners, toegang tot lokale bedrijven om mee samen te werken en voorlichting over wet- en regelgeving. Daarnaast heeft het MKB behoefte aan financiering, waarbij rekening met het beperkt eigen vermogen moet worden gehouden. Er liggen hier kansen voor InvestNL.

Vraag 9: Heeft u naast uw inbreng op bovenstaande vragen nog andere aanbevelingen op het gebied van Buitenlands handel en Ontwikkelingssamenwerking?